

MIHAI CIMPOI: CURS DE CRITICĂ LITERARĂ

În programele instituțiilor superioare de învățământ, în ansamblul disciplinelor care au ca obiect de studiu fenomenul literar, critica literară (nemaivorbind de disciplinele auxiliare – bibliografia, textologia, paleografia, hermeneutica etc.) se află, în cel mai bun caz, la compartimentul disciplinelor opționale. Dacă istoria literară e favorizată în raport cu teoria literară, atunci critica literară e, de regulă, tratată ca o cenușăreasă sau neglijată total. Întâmplător sau nu, anume cu întrebarea: „La ce bun – azi – un curs de critică literară?” debutează volumul „Curs de critică literară” (Chișinău, 2015, 248 p.) de Mihai Cimpoi. Ținut la facultatea de filologie a Universității Academiei de Științe între anii 2012 și 2015, cursul readuce în actualitate importanța actului critic, misiunea deosebită a criticului în vremuri sărace.

Parafrazând heideggeriana întrebare „La ce bun poezii în timpuri sărace?”, M. Cimpoi reactivează idei cu ținte polemice: „Din faza ei aurorală antică până azi critica a avut în forme manifeste conștiința că literatura are o funcție cathartică, adică eliberatoare, purificatoare, transfiguratoare, eudomenizatoare (sunt considerațiile aristotelice asociate celor pitagoreice și platonice), că ea face parte din sfera culturii generale, din ansamblul cunoștințelor (precept acreditat de perioada literaturii

franceze vechi), că ea ar constitui un corp comun, o *Weltliteratur* („literatură universală” în accepția lui Goethe). Această conștiință a unității culturale de la Euripide, Sofocle până la Shakespeare și scriitori poporani, înscriind un traseu lung, începând cu Homer și terminând cu Reuter, Creangă, Gogol o avea și Eminescu, dovadă fiind cronicile lui teatrale și articolele din „Curierul de la Iași” și „Timpul”. De la „hermeneutica sfântă” până la „pluriperspectivismul exegetic de azi ce s-a aplecat asupra obiectului său cu această intenție formativă (termenul e al lui Pareyson) de a-l judeca bine (conform sensului etimologic) sub aspect axiologic, dar și gnoseologic”.

Critica literară este o activitate aplicată la opera literară pe care o comentează, o caracterizează, o analizează și o valorifică în special sub unghi artistic. Critica descoperă structura operei literare definind-o în esența ei, elucidează intenționalitatea ei originară, sensul și semnificațiile ei. Ea integrează opera într-un sistem de relații cu alte opere (ale aceluiași autor, din epoca apariției, din diferite epoci). Critica apreciază opera sub unghi axiologic, descoperă, nu creează valori: „Ea a ținut cont de prezența intrinsecă a unor interrelații permanente între literaturi (exemplu edificator e al Renașterii care își propunea programatic

– de la Petrarca și Boccaccio până la Shakespeare și Cervantes – să valorifice perioada greco-latină sau clasicismul francez, valorificator al subiectelor antice), între autorii reprezentativi, între curente și școli...”. Polemizând oarecum cu un nou mod de a fi al criticii de azi, autorul atenționează: „Marii critici literari de felul lui Sainte-Beuve, De Sanctis sau Călinescu au fost și mari comparatiști, cititori avizați ai literaturii străine”.

Toate aceste argumente sunt aduse, la urma urmelor, pentru a releva o stare de lucruri inacceptabilă, gravitatea căreia rămâne a fi conștientizată, căutându-se alte soluții decât cele acceptate azi: „Canonul postmodern sfârșimă și relativizează totul: norme, precepte, scheme, modele (patternuri), declicuri hermeneutice, clasificări”. Apelând la istoria criticii literare, M. Cimpoi vine cu un adevăr flagrant: „... critica... filologică, comparatistă, biografică (saint-beuviană), pozitivistă (lansoniană), universitară, jurnalistică, de interpretare ideologică –, nu și-a propus să aibă un caracter normativ, ci, conform statutului ei estetic „catehetic”, să discearnă, să judece, să decripteze structuri, să pătrundă genetic în procesul de creare a operei, pornind de la ea și numai de la ea, precum postulează Adrian Marino în „Introducere în critica literară”, s-o retrăiască (așa cum preconizau teoretic Dilthey sau Gundolf), să facă fenomenologie (în sensul noii critici), să „creeze puncte de vedere din care să iasă structuri acceptabile” și să impună istoria literară ca „știință inefabilă și sinteză epică” (G. Călinescu).

În definirea statutului criticii literare, M. Cimpoi insistă pe ideea că „scriitorii, ca individualități organice inclasificabile, nu se supun unor norme și precepte estetice rigide. De aceea, criticii au căutat să le descopere și să explice anume personalitatea (bunul suprem, după Goethe), cogito-ul de care vorbește noua și noua nouă critică”.

În fața criticii se pune astăzi întrebarea: „Cum trebuie să procedeze programatic, metodologic (căci până la urmă este o știință sau și o știință, pe lângă faptul că este și un gen beletristic) în condițiile schimbării uluitoare a paradigmatelor, sensibilităților, a prăbușirii ideologiilor,... proceselor integraționiste, a apariției unor structuri suprastatale”. Răspunsul, în opinia exegetului, este că „ea trebuie să aibă în continuare conștiința că face parte din sfera cunoașterii umane și din marea Ontologie universală, că de la ea se cere studierea în continuare, mai cu seamă în context pluridisciplinar și multicultural, a Marilor texte și Marilor autori”.

Cursul e conceput ca „o panoramă, un tablou fenomenologic al criticii literare universale și românești sub formă de generalități și „idei primite, încetățenite”, autorul căutând, unde e cazul, să-și expună punctul de vedere. Între multe exemple reținem cel cu privire la „literaritate”, intrat greșit în uz ca „literaritate” în opoziție cu literalitate.

Volumul e structurat în șapte capitole: I. Istoric. Fundamente. Concepte. Modele; II. Figuri de stil; III. Genuri și specii literare; IV. Prozodia; V. Termeni literari recenți; VI. Mari critici literari

români și VII. Puncte de vedere. Este o lucrare doctă, elaborată cu acribie. Este foarte anevoios să te miști într-o junglă a conceptelor literare. Lucrarea e o busolă în procesul de asimilare a unui alfabet critic adus la zi și are un caracter enciclopedic. E o lucrare de genul noilor dicționare și enciclopedii literare, amintind după amploarea și profunzimea investigațiilor de „Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului” de Oswald Ducrot și Jean-Marie Schaeffer sau de „Terminologie poetică și retorică” (coordonator Val. Panaitescu).

Un model de analiză fenomenologică sunt medaliioanele consacrate marilor critici literari Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, Garabet Ibrăileanu, George Călinescu, Tudor Vianu, Eugen Simion, Constantin Ciopraga, Adrian Marino.

Istoria criticii literare românești este urmărită cu încetinitorul, în fișe enciclopedice de la etapa de *in statu nascendi*, una prin excelență culturală, de la Timotei Cipariu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ion Heliade Rădulescu, Titus Maiorescu, Nicolae Iorga, Garabet Ibrăileanu, Constantin Dobrogeanu-Gherea, până la ultima generație de critici afirmați în secolul trecut. Cursul oferă o diversitate extraordinară de paradigme, doctrine, metodologii, din care se desprind: metoda biografistă a lui Sainte-Beuve; teoriile psihologice generale, metodele științifice ale școlii cultural-istorice (Taine, Lanson, Brunetière, F. de Sanctis, Brandes, Scherer, Get ș.a.), metodele pozitivistice, metoda deterministă, mecanicist-materialistă („rasă”, „mediul”, „momentul”) a lui Taine, metodele

criticiste (Kant, Hegel, Schelling), metoda evoluționistă (Brunetière), metoda romantic realistă (Herder).

Breviarul istoriei și criticii literare trece în revistă multitudinea direcțiilor, „școlilor”, doctrinelor, schimbarea grilelor și unghiurilor de abordare. Cauza acestor schimbări, consideră exegetul, ar sta în schimbarea raportului dintre om și lume, a modului de a gândi ființa, adică a spiritului timpului, a felului în care e înțeleasă ca atare literatura și critica literară. Numele de referință în demersul critic sunt Heidegger, Roland Barthes, Crowe Ransom, Serge Doubrovsky, Jacques Derrida, M. Foucault, Philippe Solers, J. Kristeva, Tzv. Todorov etc.

La definirea unor concepte este extraordinar de dificil să cuprinzi într-o formă concentrată complexitatea fenomenelor examinate. Cu toate acestea unele sugestii, observații se impun de la sine. Astfel, într-un volum despre critica literară la capitolul „Genuri și specii literare” nu ar fi lipsite de sens câteva „fișe” despre speciile genului critic, de altfel, neglijate, oropsite de toate dicționarele literare. Oricum, se cunosc diverse forme/ specii ale discursului critic: notele, comentariul, prezentarea, recenzia, avizul, cronica, articolul, studiul, medalionul, portretul, eseul, monografia... Dintre acestea autorul reține doar recenzia, eseul și monografia.

În studiile semiotice se apelează frecvent la figurile narative ale timpului, modului și aspectului. Multe din conceptele naratologiei au o largă circulație în studiile critice și au intrat în manuale universitare. Chiar și manualele

liceale de la noi operează cu figurile narative, dar ele sunt aplicate arbitrar. Dintre acestea reținem narațiune, narator, naratar, analepsă, prolepsă, silepsă, elipsă, pauză, rezumat narativ, scenă, dilatare, narațiunea ca expunere, discurs reprodus, discurs transpus, discurs narativizat, stil direct, stil indirect, stil indirect-liber, narațiunea ca reprezentare, perspectivă nefocalizată, focalizare internă, focalizare externă, nivele narative, extradiegetic, intradiegetic etc., cu alte cuvinte, se mai impune, într-o eventuală reeditare, alături de figuri de stil și un capitol despre figurile narative. Ele ar fi necesare să nuanțeze

anumite domenii ale criticii literare, cum ar fi: poetica, semiotica, stilistica, structuralismul, deconstructivismul. Dintre toate conceptele e reținut la capitolul „Termeni literari recentți” doar unul, „diegeză”, ceea ce nu înseamnă că exegetul ar face abstracție de ei. În opinia noastră, „Curs de critică literară” este o lucrare temeinică și extrem de utilă nu numai pentru tinerii filologi.

Alexandru BURLACU
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)